

3 KRONIKA²⁰²¹ 69

IZ ZGODOVINE ŠOŠTANJA

69
2021

KRONIKA

kronika.zzds.si/kronika

Iz zgodovine Šoštanja

Uredil Miha Preinfalk

IZDAJA ZVEZA ZGODOVINSKIH DRUŠTEV SLOVENIJE

<https://zzds.si>

Kronika 2021, letnik 69, številka 3 – Iz zgodovine Šoštanja

Odgovorni urednik/ Managing editor:

dr. Miha Preinfalk (Ljubljana)

Tehnična urednica/ Technical editor:

mag. Barbara Šterbenc Svetina (Ljubljana)

Uredniški odbor/ Editorial board:

mag. Sonja Anžič-Kemper (Pforzheim, Nemčija), dr. Aleš Gabrič (Ljubljana),
dr. Stane Granda (Ljubljana), dr. Eva Holz (Ljubljana), dr. Katarina Keber (Ljubljana),
dr. Miha Kosi (Ljubljana), dr. Harald Krahwinkler (Celovec), Irena Lačen Benedičič (Jesenice),
dr. Tomaž Lazar (Ljubljana), dr. Hrvoje Petrić (Zagreb), dr. Vlasta Stavbar (Maribor),
dr. Imre Szilágy (Budimpešta) in dr. Nadja Terčon (Piran)

Za znanstveno korektnost člankov odgovarjajo avtorji.

© Kronika

Redakcija te številke je bila zaključena:

25. oktobra 2021

Naslednja številka izide/ Next issue:

februar/ February 2022

Prevodi povzetkov/ Translations of Summaries:

Manca Gašperšič - angleščina (English)

Lektoriranje/ Language Editor:

Rok Janežič

UDK/ UDC:

Breda Pajsar

Uredništvo in uprava/ Address of the editorial board:

Zgodovinski inštitut Milka Kosa ZRC SAZU / Milko Kos Historical Institute at ZRC SAZU
Novi trg 2, SI-1000 Ljubljana

Letna naročnina/ Annual subscription:

za posameznike/ Individuals 25,00 EUR

za študente in upokojene/ Students and Pensioners 18,00 EUR

za ustanove/ Institutions 30,00 EUR

Cena te številke v prosti prodaji je/ Single issue 20,00 EUR

Izdajatelj/ Publisher:

Zveza zgodovinskih društev Slovenije

Aškerčeva cesta 2

SI-1000 Ljubljana

Transakcijski račun/ Bank Account:

Zveza zgodovinskih društev Slovenije 02010-0012083935

Sofinancirajo/ Financially supported by:

Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije/ Slovenian Research Agency
ZRC SAZU, Zgodovinski inštitut Milka Kosa/ ZRC SAZU, Milko Kos Historical Institute
Izid te številke je finančno podprla tudi Občina Šoštanj

OBČINA ŠOŠTANJ

Računalniški prelom/ Typesetting:

Medit d.o.o.

Tisk/ Printed by:

Fotolito Dolenc d.o.o.

Naklada/ Print run:

500 izvodov/ copies

Revija Kronika je vključena v podatkovno bazo/ Kronika is indexed in:

Scopus; Historical Abstracts, ABC-CLIO; MLA International Bibliography; PubMed; ERIH Plus; Bibliography of the History of Art.

Na naslovni strani/ Front cover: Prapor trga Šoštanj iz leta 1791 / Banner of the market town of Šoštanj from 1791 (Universalmuseum Joanneum, inv. št. / Inv. Nr. 951)

Na zadnji strani/ Back cover: Neorenesančni okras na Kajuhovem domu (nekdanji hotel Avstrija) v Šoštanju / Neo-Renaissance decoration on the façade of the »Kajuhov dom« (former Hotel Austria) in Šoštanj (foto / Photo: Barbara Žabota)

ISSN 0023-4923 (tiskana izdaja)

ISSN 2670-6865 (spletna izdaja)

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

94(497.4Šoštanj)(082)

IZ zgodovine Šoštanja / uredil Miha Preinfalk ; [prevodi povzetkov Manca Gašperšič - angleščina]. -
Ljubljana : Zveza zgodovinskih društev Slovenije, 2021. - (Kronika, ISSN 0023-4923 ; letn. 69, št. 3)

ISBN 978-961-6777-28-5
COBISS.SI-ID 82590467

KAZALO

Razprave

Miha Preinfalk:	Šoštanj – na poti iskanja nekdanje veljave.....	407
	Šoštanj: On the path of retracing its former standing	409
Tone Ravnikar:	Trg Šoštanj v srednjem veku	411
Boris Golec:	Šoštanj v stoletjih trške avtonomije.....	425
Boris Golec:	Trg Šoštanj po prvem ljudskem štetju leta 1754	473
Igor Sapač:	Gradova Žamberk in Forhtenek. Arhitekturnozgodovinski oris	493
Igor Sapač:	Grad in dvorca v Šoštanju. Arhitekturnozgodovinski oris	533
Miha Preinfalk:	Rodbina Del-Negro. Genealoška skica šoštanjskih graščakov	619
Rok Poles:	S praporom in partizano skozi luknjo pri vretenu. Prostorske in obredne značilnosti obhoda pomirja trga Šoštanj.....	639
Lilijana Urlep:	Kako je trg Šoštanj v obdobju jožefinskih cerkvenih reform skoraj dobil samostojno župnijo. Izsek iz cerkvenoupravne zgodovine trga Šoštanj	673
Aleksander Žižek:	Med hudodelci Deželjskega sodišča Šoštanj.....	687
Aleksandra Gačič:	Odšli so iz Šoštanja, a nikoli pozabili nanj – Josip, Mihael in Bogumil Vošnjak.....	703
Franc Rozman, Miha Šimac:	<i>Vse doseže, kar mu drago:</i> Johann baron Samonigg (1839–1915)	717
David Vidmar Čeru:	»Živel najmlajše mesto štajerskega zaledja!« Administrativni povzdig Šoštanja iz trga v mesto maja 1911	739
Miran Aplinc:	Šoštanj in Šaleška dolina v popisih prebivalstva od druge polovice 19. stoletja do druge svetovne vojne.....	757
Miha Šimac:	<i>Pozdravi iz Šoštanja:</i> od časopisnihotic do zaporniških aktov (1890–1918)	773
Špela Poles:	Poldrugi vagon kanditov in slaščic na mesec. O Rajšterjevi tovarni čokolade, bonbonov in slaščic v Šoštanju	785
Bogdana Marinac:	Dušan Mayer, kapitan dolge plovbe iz Šoštanja, in življenje pomorščakov v njegovem času	797
Klemen Kocjančič:	»Hitlerjansko gnezdo«: iz zgodovine Šoštanja med drugo svetovno vojno	823
Danilo Čebul:	Živeti v Šoštanju – mestu luči in visokih dimnikov	843
Bogdan Kolar:	Lokovičan Ivan Kešpret – fotograf in učitelj v Indiji	865

Milana Klemen, Urška Todosovska-Šmajdek:

Vila Mayer, vila Široko in dvorec Gutenbüchel
s parkom – konservatorski oris stavbne in
vrtnoarhitekturne dediščine875

Luka Bogovčič:

Ponovno odkrite lepote in skrivnosti Vile Mayer.
Konservatorsko-restavratorski posegi v Vili Mayer897

**Matija Zorn, Mateja Breg Valjavec,
Daniela Ribeiro:**

Preoblikovanje pokrajine zaradi pridobivanja
lignita – na primeru Šoštanja in okolice.....915

Gradivo

Domoznanska dejavnost Knjižnice Velenje
(*Andreja Ažber*)929

Po razstavah

Muzej usnjarstva na Slovenskem (MUS)
(*Miran Aplinc*)935

Vila Mayer (*Špela Poles*).....941

1.01 Izvirni znanstveni članek

UDK 27-7(497.4Šoštanj)"17"

Prejeto: 13. 7. 2021

Lilijana Urlep

mag., arhivistka, Nadškofjski arhiv Maribor, Slomškov trg 20, SI-2000 Maribor
E-pošta: lilijana.urlep@nadskofija-maribor.si

Kako je trg Šoštanj v obdobju jožefinskih cerkvenih reform skoraj dobil samostojno župnijo

Izsek iz cerkvenoupravne zgodovine trga Šoštanj

IZVLEČEK

Članek obravnava ustanovitev ekspoziture sv. Mohorja in Fortunata v šoštanjskem trgu, do katere je prišlo v okviru jožefinskih cerkvenih reform oziroma, natančneje, preoblikovanja župnijskih meja. Ekspozitura, ki je obstajala v letih 1787–1804, je obsegala trg Šoštanj in Lokovico z vsega 594 prebivalci. Novonastalo duhovnijo, ki je bila kadrovsko in finančno tesno povezana s šoštanjskim špitalskim beneficijem, je ves čas njenega obstoja vodil nekdanji špitalski beneficiat Martin Andrej Okorn. Okorn, ki je služboval kot kuratni beneficiat in ekspozit, si je prizadeval za preoblikovanje ekspoziture v lokalno kaplanijo in povišanje kongrue, do česar pa zaradi nezadostnih sredstev štajerskega verskega sklada ni prišlo. Po Okornovi smrti leta 1804 je bila ekspozitura opuščena oziroma združena z župnijo sv. Mihaela pri Šoštanju.

KLJUČNE BESEDE

cerkvena zgodovina, trg Šoštanj, jožefinske cerkvene reforme, preoblikovanje župnijskih meja, ekspozitura

ABSTRACT

HOW THE MARKET TOWN OF ŠOŠTANJ ALMOST OBTAINED AN INDEPENDENT PARISH DURING THE JOSEPHINIAN CHURCH REFORMS.
A FRAGMENT FROM THE CHURCH ADMINISTRATIVE HISTORY OF THE MARKET TOWN OF ŠOŠTANJ

The article discusses the establishment of the expositur of St. Hermagoras and St. Fortunatus in the market town of Šoštanj within the framework of the Josephinian church reforms or, more accurately, the redrawing of parish boundaries. The expositur, having existed between 1787 and 1804, encompassed the market town of Šoštanj and Lokovica with a total population of 594 people. The newly established quasi-parish, which strongly relied on the Šoštanj spittal prebendary in terms of its personnel and financial resources, was throughout led by the former spittal prebendary Martin Andrej Okorn. Okorn, who served both as a curate prebendary and an expositus, endeavoured for the conversion of the expositur into a local chaplaincy and for the elevation of the congrua, which ultimately did not happen due to the insufficient funds in the Styrian religious fund. After Okorn's death in 1804, the expositur was dissolved and incorporated into the parish of St. Michael near Šoštanj.

KEY WORDS

Church history, market town of Šoštanj, Josephinian church reforms, redrawing of parish boundaries, expositur

Uvod

S cerkveno zgodovino in cerkvenoupravno ureditvijo šoštanjskega ter širšega šaleškega prostora so se ukvarjali že številni avtorji in raziskovalci. V 19. stoletju je ledino oral Ignacij Orožen,¹ ki so mu v 20. in 21. stoletju sledili še nekateri drugi ljubitelji in strokovnjaki (Kovačič,² Hribernik,³ Höfler⁴ itn.). Cerkevne zgodovine so se pri obravnavanju svoje tematike dotikali tudi nekateri umetnostni zgodovinarji.

Nihče od omenjenih pa se ni podrobneje oziroma posebej ukvarjal z ustanovitvijo kaplanije ali ekspoziture pri cerkvi sv. Mohorja in Fortunata, ki je bila ustanovljena v času jožefinskih cerkvenih reform. O ekspozituri je sicer pisal Orožen,⁵ vendar se tudi on tej tematiki ni podrobno posvetil. Tako so ostala neraziskana številna vprašanja o obstoju in statusu ekspoziture ter življenju in delu ekspozita Martina Andreja Okorna, ki je ekspozituro upravljal ves čas njenega obstoja. Za preučevanje navedenega raziskovalnega področja je na razpolago precej gradiva, ki je večinoma shranjeno v Nadškofijskem arhivu Maribor.⁶ Gre predvsem za razno spisovno gradivo, med katerim so tudi Okornovi spisi, delovodniki in gradivo, nastalo ob vizitacijah.

Sedež starodavne šoštanjske župnije je bil dolga stoletja pri cerkvi sv. Mihaela pri Šoštanju, natančneje, v Družmirju. Župnijsko cerkev sv. Mihaela, ki je nastala kot podružnična oziroma kasneje vikariatska cerkev škalske (pra)župnije, je doletela podobna usoda kot škalsko matico. Zaradi ugrezjanja tal, do katerega je prišlo zaradi kopanja premoga v Šaleški dolini, so jo leta 1975 porušili in namesto nje v Skornem pri Šoštanju zgradili novo župnijsko cerkev sv. Mihaela.

Poleg župnijske cerkve so imeli Šoštanjčani v trgu cerkev sv. Mohorja in Fortunata, ki je skozi zgodovino imela status podružnične cerkve. Do sprememb je prišlo v času jožefinskih cerkvenih reform, ko je bila leta 1786 oziroma 1787 pri cerkvi sv. Mohorja in Fortunata ustanovljena posebna kaplanija ali ekspozitura za trg Šoštanj in Lokovico. Novoustanovljena duhovnija je bila povezana (predvsem finančno in kadrovske) s trškim špitalskim beneficijem,⁷ ki je nastal na začetku 18. stoletja. Ob nastanku nove dušno-

pastirske enote je enostavni beneficij postal kuratni, za ekspozita pa je bil imenovan dotedanji špitalski beneficiat Martin Okorn, ki je tako deloval v dvojni vlogi kuratnega beneficiata in ekspozita. Čeprav si je Okorn prizadeval, da bi ekspozitura pridobila status lokalne kaplanije, se to zaradi nezadostnih sredstev verskega sklada ni zgodilo. Ekspozitura se je obdržala samo do Okornove smrti leta 1804, ko sta Šoštanj in Lokovica ponovno prišla pod šoštanjsko oziroma (po patrociniju) šmihelsko župnijo. Podobna usoda je doletela tudi beneficij. Po resignaciji zadnjega beneficiata Jurija Schutzmanna leta 1815 so beneficij upravljali šoštanjski župniki, dokler ni leta 1914 tudi uradno prenehal obstajati.⁸

Poskus ustanovitve samostojne dušnopastirske enote v trgu Šoštanj spada v sklop jožefinskih cerkvenih reform, med katerimi je bilo na širšem območju škalske dekanije ustanovljenih še pet drugih duhovnij. Proces ustanovitve šoštanjske ekspoziture tako v cerkvenem ali cerkvenoupravnem smislu ne pomeni posebne izjeme ali nenavadnosti. Podobno velja za usodo ekspoziture. Čeprav se je večina jožefinskih duhovnij načeloma obdržala in ohranila vse do današnjih dni,⁹ je treba poudariti, da to ni veljalo za vse nove pastoralne enote. Tako so bile na območju šaleške dekanije ukinjene še tri druge novonastale duhovnije. Kot manjšo izjemo lahko izpostavimo le (kadrovske) povezavo s špitalskim beneficijem in s tem povezano dejstvo, da so vsi ekspozitovi dohodki izhajali iz sredstev beneficija in ne iz verskega sklada.

Na podlagi poskusa ustanovitve ekspoziture sv. Mohorja in Fortunata lahko spremljamo, kako so se jožefinske reforme uresničevale v praksi. Pri tem lahko ugotavljamo, kako je ustanavljanje novih duhovnij potekalo na terenu in zakaj se nekatere niso obdržale oziroma razvile v samostojne župnije. Kot bomo videli pri ekspozituri sv. Mohorja in Fortunata, so ukinitvi dostikrat botrovali finančni vzroki. Vsekakor pa poskus ustanovitve ni zanimiv samo s teoretičnega vidika, ampak tudi zaradi povezav s krajevno zgodovino in zgodovino šoštanjskega špitala.

Pregled cerkvenoupravne ureditve v Šaleški dolini do jožefinskih cerkvenih reform

Leta 811 je frankovski vladar Karel Veliki (768–814) Dravo potrdil kot mejno reko med salzburško nadškofijo in oglejskim patriarhatom, velikima cerkvenima pokrajinama, ki sta stoletja zaznamovali razvoj krščanstva na slovenskih tleh. Ozemlje severno od Drave je spadalo pod salzburško nadškofijo, ozemlje južno od Drave pa pod oglejski patriarhat. Zaradi te delitve so kraji v Šaleški dolini do ustanovitve ljubljanske škofije spadali pod oglejski patriarhat.

¹ Orožen, *Das Dekanat Schallthal*.

² Kovačič, *Zgodovina Lavantinske škofije*.

³ Hribernik, *Mesto Šoštanj*.

⁴ Höfler, *O prvih cerkvah*.

⁵ Orožen, *Das Dekanat Schallthal*, str. 400–401.

⁶ Čeprav je območje Šaleške doline ob začetku izvajanja regulacije župnijskih meja spadalo pod ljubljansko škofijo, Nadškofijski arhiv Ljubljana ne hrani gradiva o ustanovitvi kaplanije. Za pomoč pri pregledu gradiva v omenjenem arhivu se iskreno zahvaljujem Julijani Visočnik.

⁷ Beneficij lahko opredelimo kot cerkveno službo, povezano z dohodki. Beneficiati so v srednjem in novem veku dopolnjevali pastoralno mrežo, ki so jo prvenstveno tvorili župniki, vikarji in kaplani (Kušej, *Cerkveno pravo*, str. 128–129).

⁸ NŠAM, Škofijska pisarna, Protokoli škofijske pisarne, Protokol za leto 1914, št. 1002 in 2315.

⁹ Ambrožič, *Zgodovina Cerkve*, str. 292.

Kdaj natančno se je začel proces pokristjanjevanja naših slovanskih prednikov v Šaleški dolini in okolici ter kako je potekal, ni znano. Morda je do širjenja krščanstva prišlo na začetku ali v prvi polovici 9. stoletja, vendar so nato nastalo cerkveno ureditev izničili madžarski vpadi v 9. in 10. stoletju. Do ponovne konsolidacije in ureditve razmer je prišlo šele v drugi polovici 10. stoletja, po bitki na Leškem polju leta 955, v kateri so bili Madžari premagani.¹⁰ V drugi polovici 10. stoletja oziroma na prelomu tisočletja je ponovno prišlo do širjenja krščanstva in nastanka nove cerkvene organizacije, ki je temeljila na (škofijski) župnijski mreži.¹¹ V tem času so začele nastajati prve oziroma najstarejše župnije, za katere se je z današnjega gledišča uveljavil izraz pražupnije. Ker so bile praviloma zelo obsežne, je kmalu prišlo do nastanka vikariatov, ki so se počasi osamosvajali in/ali preoblikovali v samostojne župnije. V času preoblikovanja in drobljenja prvotnih pražupnij je prihajalo tudi do vključevanja lastniških cerkva, ki so jih ustanavljali posamezni zemljiški gospodje, v škofijsko župnijsko mrežo. V tem procesu so se pravice nekdanjih lastnikov preoblikovale v patronatne pravice, med katerimi je bila najpomembnejša pravica patrona, tj. nekdanjega lastnika ali njegovega naslednika, da škofu predlaga (prezentira) novega duhovnika v potrditev. S tem je bil patron udeležen v procesu podeljevanja cerkvenih služb.¹²

Prva oziroma najstarejša župnija v Šaleški dolini je bila škalska s patrociniem sv. Jurijem. Škalska pražupnija je pokrivala ozemlje Šaleške doline ob gornji Paki. Njen obseg se danes – z izjemo župnije Bele Vode, ki je prišla pod dekanijo šele leta 1833 – ujema z obsegom škalske oziroma danes šaleške dekanije.¹³ Šaleška dekanija tako danes (po ukinitvi škalske župnije) obsega župnije Gornja Ponikva, Šentjanž na Vinski Gori, Šoštanj, Št. Ilj pri Velenju (Arnače), Velenje – Bl. Anton Martin Slomšek, Velenje – Sv. Marija, Velenje – Sv. Martin in Zavodnje.

Patrocini sv. Jurija navadno nakazuje na zelo staro ustanovo.¹⁴ Morda je župnija kot patriarhatska ustanova nastala v drugi polovici 11. stoletja, verjetno na osnovi neke lastniške cerkve.¹⁵ Župnijo naj bi torej na osnovi lastniške cerkve, o kateri pa ni skoraj nič znanega, v drugi polovici 11. stoletja ustanovil oglejski patriarh.

V arhivskih virih se župnija prvič omenja v listini iz leta 1154. Tega leta je oglejski patriarh Peregrin I. (1131–1161) korarjem v Dobrli vasi na Ko-

roškem podelil del desetini v župniji Škale (*in plebe de Scalach*).¹⁶

V cerkvenoupravnem smislu je bila zgodovina škalske pražupnije tesno povezana z benediktinskim samostanom v Gornjem Gradu, ki ga je leta 1140 ustanovil že omenjeni patriarh Peregrin. Leta 1260 oziroma 1261 je prišlo do dogovora med škalskim župnikom Ortolfom in gornjegrajskim samostanom, po katerem se je Ortolf v korist samostana odpovedal škalski župniji, in to v zameno za pilštanjsko, ki je bila od leta 1254 inkorporirana¹⁷ gornjegrajskemu samostanu.¹⁸ Do uresničitve dogovora je prišlo leta 1261. Nekaj let kasneje, leta 1269, je prišlo do inkorporacije škalske župnije samostanu, skupaj s pražupnijo so bile inkorporirane tudi kapele (podružnice oziroma vikariati), ki so nastale do tega časa, ter njihove pravice (*ecclesiam s. Georgii in Scholach cum Capellis, iuribus e pertinentiis suis ac jure Achidikonatus* ...).¹⁹ Šlo je torej za polno inkorporacijo, saj je iz listine razvidno, da je prišlo do prenosa vseh pravic, tudi arhidiakonatskih. Na podlagi inkorporacije je samostanu oziroma opatu pripadla župnikova služba, zaradi česar so župnijo v srednjem veku pogosto upravljali redovniki.

Ker se v listini o inkorporaciji omenja cerkev sv. Jurija s kapelami oziroma vikariati, ki sicer niso navedeni, je jasno, da so na območju škalske župnije poleg cerkve sv. Jurija obstajale še druge cerkve/vikariati, ki so bile skupaj z župnijo sv. Jurija predmet inkorporacije. Poimensko se sicer te kapele/cerkve prvič omenjajo v gornjegrajskem urbarju iz leta 1426:²⁰ kapela sv. Mihaela v Šoštanju, sv. Egidija pri Švarcenštajnu (Šentilj pri Velenju) in sv. Janeza na Peči (Šentjanž na Vinski Gori). Iz inkorporacije je bila izvzeta župnija oziroma vikariat pri sv. Martinu v Šaleku (Šmartno pri Šaleku oziroma danes pri Velenju). Vikariat sv. Martina je sicer nastal na območju škalske pražupnije, a se je pod patronatom Škalskih gospodov osamosvojil izpod škalske župnije/župnika.²¹ Vikariat v

¹⁶ Kovačič, *Zgodovina Lavantinske škofije*, str. 105; Höfler, *O prvih cerkvah*, str. 338.

¹⁷ Inkorporacija pomeni prenos pravic, tako materialnih kot duhovnih, na drugega upravičenca. Navadno je do inkorporacije prišlo tako, da je krajevni škof ali celo papež pravice pri določeni cerkvi prepustil tujemu škofu ali samostanu. Inkorporacija je bila delna, če so bile novemu upravičencu prepustene le temporalije, pri čemer je moral patron novega župnika še vedno prezentirati v potrditev krajevnemu škofu, ali polna (*pleno iure*), če so bile upravičencu poleg temporalij prepustene tudi spiritualije. V tem primeru je upravičenec, ki mu je bila župnija inkorporirana, samodejno postal župnik inkorporirane župnije, službo pa je dejansko opravljal le vikar, ki ga je določil upravičenec. Najvišja stopnja inkorporacije je bila inkorporacija menzi, to je v osebni užitek upravičenca (Kovačič, *Zgodovina Lavantinske škofije*, str. 56–57; Höfler, *O prvih cerkvah*, str. 31).

¹⁸ Höfler, *O prvih cerkvah*, str. 338.

¹⁹ Prav tam; Orožen, *Das Dekanat Schallthal*, str. 9–11.

²⁰ Orožen, *Das Dekanat Schallthal*, str. 14; Höfler, *O prvih cerkvah*, str. 340.

²¹ Kovačič, *Zgodovina Lavantinske škofije*, str. 106; Höfler, *O prvih cerkvah*, str. 341.

¹⁰ Höfler, *O prvih cerkvah*, str. 22–23.

¹¹ Ambrožič, *Zgodovina Cerkev*, str. 88.

¹² Höfler, *O prvih cerkvah*, str. 23–24, 28–30 in 34–46; Kušej, *Cerkveno pravo*, str. 140; Ambrožič, *Zgodovina Cerkev*, str. 94–97; Tropper, *Vom Missionsgebiet zum Landesbistum*, str. 26.

¹³ Kovačič, *Zgodovina Lavantinske škofije*, str. 105.

¹⁴ Podobno na primer pražupnija sv. Jurija v Hočah ali sv. Jurija na Ptujju.

¹⁵ Höfler, *O prvih cerkvah*, str. 338.

Šmartnem oziroma Šaleku se je tako izognil inkorporaciji gornjegrajskemu samostanu.

Za cerkveno zgodovino in cerkvenoupravno ureditev šaleškega prostora je bila zelo pomembna ustanovitev ljubljanske škofije v letih 1461–1462. Škofiji je bila ob ustanovitvi dodeljena tudi škalska župnija s svojimi vikariati z izjemo Šmartna pri Šaleku, ki je pod ljubljansko škofijo prišlo šele leta 1620.²²

Škalska župnija je skupaj s svojimi vikariati/kasnejšimi župnijami pod ljubljansko škofijo ostala do leta 1786 oziroma 1789, ko je v okviru preoblikovanja notranjeavstrijskih škofijskih meja prišla pod leta 1228 ustanovljeno lavantinsko (danes mariborsko) škofijo. V okviru jožefinske regulacije škofijskih meja je namreč celotno celjsko okrožje pripadlo lavantinski škofiji. Tako je tudi dekanija Škale skupaj z župnijami Šoštanj, Šmartno pri Šaleku, Šentjanž na Vinski Gori in Šentilj pri Velenju/Švarcenštajnu leta 1789 dokončno prišla pod lavantinsko škofijo.²³ Šaleška dolina je del lavantinske/mariborske škofije ostala vse do leta 2006, ko je bila ustanovljena celjska škofija.

Cerkve sv. Mihaela pri Šoštanju ali, natančneje, v Družmirju, ki je nastala v 12. ali 13. stoletju (vsekakor pa pred letom 1261), se – kot je bilo že omenjeno – s patrocinijem prvič omenja v gornjegrajskem urbarju iz leta 1426. V naslednjih letih (sredi 15. stoletja) se v celjski fevdni knjigi večkrat omenja župnija oziroma fara (sv. Mihaela),²⁴ na podlagi česar lahko sklepamo, da se je do srede 15. stoletja izoblikoval samostojen vikariat/kasnejša župnija. Vikarja je najprej predlagal škalski župnik, po inkorporaciji gornjegrajskemu samostanu pa je patronat prešel na gornjegrajsko zemljiško gospodstvo oziroma ljubljansko škofijo.²⁵

Poleg cerkve sv. Mihaela so v visokem in poznem srednjem veku na območju šoštanjske župnije nastale še druge podružnične cerkve, na primer cerkev sv. Mohorja in Fortunata v trgu pod gradom, ki je bodisi kot lastniška cerkev ali grajska kapela Šoštanjskih gospodov nastala v 12. ali 13. stoletju.²⁶

Ko so deželnokežji komisarji leta 1544/45 obiskali Šoštanj, je imela župnija sv. Mihaela pri Šoštanju, ki se tudi navaja kot župnija, devet podružnic:²⁷ sv. Mohorja in Fortunata v Šoštanju, sv. Antona v Skornem, sv. Florjana na Kacenštajnu/v Florjanu, sv. Jakoba v Topolšici, sv. Petra v Zavodnju, sv. Vida v Šentvidu/na Rastoku, sv. Duha v Ravnah, sv. Lenarta na Forhteneku (grajska kapela) in sv. Ulrika v Gabrikah.²⁸ Od navedenih še danes obstajajo vse cerkve,

razen cerkve sv. Vida v Šentvidu in grajske kapele na gradu Forhtenek. Grajska kapela na Forhteneku je bila skupaj z gradom uničena v kmečkem uporu leta 1635,²⁹ cerkev sv. Vida pa požgana ob koncu druge svetovne vojne.³⁰ Po osamosvojitvi je bila namesto požgane cerkve zgrajena manjša cerkvena oziroma kapela sv. Vida.³¹

Na območju celotne župnije, ki je obsegala ozemlje današnjih župnij Šoštanj in Zavodnje, je bilo (v letih 1544/45) 480 komunikantov³² (ljudi, ki so bili zmožni prejemati zakramente), na podlagi česar lahko ugotovimo, da je na celotnem območju živelo okoli 600 duš.

Cerkvena ureditev v Šaleški dolini je v novem veku ostala nespremenjena vse do jožefinskih cerkvenih reform, ko je prišlo do preoblikovanja škofijskih in župnijskih meja.

Jožefinske cerkvene reforme

Cesar Jožef II. (1780–1790) je izvedel številne cerkvene reforme, ki so posegle na zelo različna področja cerkvenega življenja: preureditev/regulacija škofijskih in župnijskih meja, ustanavljanje generalnih semenišč, ukinitvev samostanov ter bratovščin, poseganje v bogoslužno življenje (urejanje/izdajanje bogoslužnih redov) in dogmatska vprašanja, nadzorovanje odnosov Cerkve s Svetim sedežem itn. Cerkevne reforme cesarja Jožefa II. načeloma niso osamljen primer, saj je z njimi predvsem v zadnjih 20 letih svojega vladanja začela že njegova mati Marija Terezija (1740–1780). Cerkevne reforme obeh vladarjev, ki niso izhajale toliko iz ideoloških, ampak bolj iz praktičnih vzrokov, lahko opredelimo kot jožefinizem ali »razsvetljeno« državno cerkvenstvo. Z izrazom jožefinizem, ki je načeloma samo oblika državnega cerkvenstva, lahko definiramo centralistično naravnano politiko države oziroma vladarja v odnosu do Cerkve, za katero je značilno poseganje države v cerkvene zadeve. Kot jožefinizem lahko opredelimo zavedanje/mišljenje vladarja, da je na svojem ozemlju dejanski vladar oziroma gospod Cerkve. Cerkevne reforme niso služile toliko reformiranju cerkvenega življenja, temveč bolj modernizaciji in centralizaciji raznolike in multietnične državne tvorbe.³³

S cerkvenimi reformami sta po Mariji Tereziji in Jožefu II. – v nekoliko skromnejšem obsegu – nadaljevala vladarja Leopold II. (1790–1792) in Franc II./I. (1792–1835).³⁴ Vladarji so v vsem času z ustanavljanjem novih škofij, preoblikovanjem škofijskih

²² Kovačič, *Zgodovina Lavantinske škofije*, str. 106.

²³ NŠAM, Listine, šk. 19, Listina o določitvi novih škofijskih meja, 15. april 1789.

²⁴ Höfler, *O prvih cerkvah*, str. 340.

²⁵ Orožen, *Das Dekanat Schallthal*, str. 381–382.

²⁶ Ravnikar, *Zgodovina Šoštanja*, str. 81; Poles et al., *Sakralna dediščina*, str. 376; Hribnik, *Mesto Šoštanj*, str. 92.

²⁷ Höfer, *Die landesfürstliche Visitation*, str. 227.

²⁸ Prav tam.

²⁹ Prav tam; Pirchegger, *Die Untersteiermark*, str. 206.

³⁰ Poles et al., *Sakralna dediščina*, str. 488–489.

³¹ Prav tam, str. 489–490.

³² Höfer, *Die landesfürstliche Visitation*, str. 227.

³³ Prim. Tropper, *Vom Missionsgebiet bis Landesbistum*, str. 213; Maček, *Državno cerkvenstvo*, str. 5–6; Wangermann, *Josephismus*, str. 332; Ambrožič, *Zgodovina Cerkve*, str. 280–281.

³⁴ Maček, *Državno cerkvenstvo*, str. 6.

meja in ukinjanjem samostanov posegali v notranjo strukturo Cerkve, nadzorovali odnose Cerkve z Rimom ter se ukvarjali celo z bogoslužnimi in dogmatskimi vprašanji. Jožef II. pa se je lotil tudi vprašanja verske tolerance.

Posebni odnosi med vladarji in Cerkvijo načeloma niso bili nič novega. V novem veku so vladarji oziroma deželni knezi po načelu »Cuius regio, eius religio« odločali o veri svojih podanikov ter vplivali na imenovanje škofov in duhovnikov, pri čemer so se posluževali predvsem nominacijskih oziroma prezentacijskih pravic,³⁵ sodelovali pri izvedbi reformacije ter na različne načine širili svojo moč in oblast nad Cerkvijo. Tako so duhovniki že pred Jožefom II. postali nekakšni uradniki/uslužbenci, ki so s prižnice oznanjali državne/deželne zakone.³⁶ Jožef II. je v marsičem le nadaljeval politiko svoje matere in svojih prednikov, velika izjema je le njegov odnos do drugovercev oziroma akatoličanov, do katerih je Marija Terezija v duhu konfesionalizma kazala izrazito odklonilen odnos; tipičen primer njene države je preganjanje skrivnega protestantizma v avstrijskih dednih deželah.³⁷ Jožef II. je tako odlok o strpnosti, ki pomeni izrazit prelom z dotedanjo politiko, izdal šele leta 1781, torej že po njeni smrti. Škofje so imeli do cerkvenih reform različen odnos. Nekateri, kot sta bila ljubljanski škof Karel Janez grof Herberstein (1773–1778) in krški/prej lavantinski škof Jožef Franc Anton grof Auersperg, so cesarjevo politiko z navdušenjem podpirali, drugi, kot na primer goriški nadškof Rudolf Jožef grof Edling (1774–1784), so ji v marsičem nasprotovali, tretji, kot je bil lavantinski škof Vincenc Jožef knez Schrattenbach (1777–1790 in 1795–1800), pa so bili indiferentni oziroma ukreptom niso preveč nasprotovali.³⁸

Med najpomembnejše cerkvene reforme cesarja Jožefa II. spadata ukinitvev samostanov in preoblikovanje škofijskih ter župnijskih meja. Ukinitvev samostanov je prizadela vse kontemplativne redove oziroma vse samostane, ki se niso ukvarjali s šolstvom ali bolniško strežbo. Premoženje ukinjenih samostanov naj bi se stekalo v verske sklade, iz katerih naj bi črpali sredstva za ustanavljanje novih župnij in vzdrževanje duhovnikov. Ker v Šaleški dolini ni bilo nobenega samostana, ta ukrep skorajda ni vplival na versko življenje, kar pa ni veljalo za preureditev škofijskih in še bolj župnijskih meja.

Vzroki za preureditev župnijskih meja so bili večinoma pastoralni. Obsežne župnije, neenakomerno razporejena župnijska mreža, ki je bila z redkimi iz-

jemami večinoma še srednjeveška, slabe prometne povezave, velika oddaljenost vernikov od župnijskih cerkva, enklave, inkorporacije itd. so ovirale ustrezno pastoralno oskrbo vernikov. Nekateri raziskovalci celo menijo, da ravno zaradi neustreznosti ali neenakomerno razporejene župnijske mreže ni bilo mogoče dokončati katoliške obnove in v celoti uveljaviti odlokov tridentinskega koncila.³⁹

Ideje o preureditvi župnijskih meja niso bile nič novega. Marija Terezija si je vseskozi prizadevala za ustanovitev novih dušnopastirskih enot, podobno pa so v praksi ravnali tudi nekateri škofje, kot je bil goriški škof Karel Mihael grof Attems (1752–1774), ki je na območju goriške nadškofije ustanovil več novih vikariatov.⁴⁰

Ustanavljanje novih župnij oziroma jožefinsko preoblikovanje župnijskih meja je bil kompleksen proces, pri katerem so pod vodstvom svetnih oblasti sodelovali tudi predstavniki Cerkve (na primer škofje in dekani): ti so morali pripraviti opise obstoječega stanja in podati predloge za novo ureditev. Septembra 1782 so na dvoru izdali navodila za ustanavljanje novih župnij oziroma novo ureditev dušnopastirskih mest. Za ustanavljanje novih župnij so bili predvideni naslednji kriteriji: naravne ovire in prepreke, oddaljenost od župnijske cerkve (verniki naj ne bi imeli več kot uro hoda do župnijske cerkve), število vernikov (nova pastoralna enota se ustanovi povsod tam, kjer je več kot 700 vernikov, na versko mešanih območjih pa je bila predvidena meja 500 vernikov), morebiten predhodni obstoj župnije ali vikariata ter izogibanje enklavam (verniki ene župnije naj ne bi prečkali ozemlja druge župnije, da bi prišli do svoje župnijske cerkve).⁴¹ Če nekoliko poenostavimo, lahko rečemo, da naj bi bile nove župnije ustanovljene povsod, kjer je bilo več kot 700 vernikov in kjer so ti imeli več kot uro hoda do župnijske cerkve.

Na podlagi teh kriterijev so bile od srede osemdesetih let 18. stoletja naprej ustanovljene številne nove duhovnije (župnije, lokalne kaplanije/lokalije, ekspoziture/kaplanije in kuratni beneficiji). Finančna sredstva za ustanovitev duhovnij in za plače duhovnikov naj bi prišla iz verskih skladov. Po začetnem navdušenju je že konec osemdesetih let prišlo do ukinjanja in opuščanja nekaterih novih duhovnij, proces ukinjanja dušnopastirskih enot pa je bil povezan predvsem s pomanjkanjem duhovnikov in finančnimi vzroki (nezadostna sredstva za delovanje novih duhovnij). Čeprav so pri ukinjanju novih pastoralnih enot glavno besedo imele civilne oblasti, so pri tem sodelovali tudi predstavniki Cerkve, predvsem škofje in dekani. Na terenu so večinoma dekani, ki so tudi sicer najbolj poznali stanje, sestavljali dopise ali mnenja o tem, ali

³⁵ Prezentacijska pravica se nanaša na vse cerkvene službe, povezane s patronatom (župniki, beneficiati itd.), nominacijska pa na vse druge službe oziroma imenovanja (imenovanje škofov itd.) (Kušej, *Cerkveno pravo*, str. 137).

³⁶ Gl. Tropper, *Vom Missionsgebiet zum Landesbistum*, str. 236–237.

³⁷ Gl. Tropper, *Staatliche Kirchenpolitik*.

³⁸ Kušej, *Joseph II.*, str. 7–24.

³⁹ Hersche, *Muße und Verschwendung*, str. 194–202.

⁴⁰ Ožinger, *Vizitacijski zapiski savinjskega arhidiaconata goriške nadškofije*.

⁴¹ Tomek, *Kirchengeschichte Österreichs*, str. 447; Kovačič, *Zgodovina Lavantinske škofije*, str. 330.

so nove duhovnije sploh potrebne oziroma katere lahko ukinejo. S tem so prispevali ali celo odločilno vplivali na ukinitvev nekaterih novih duhovnij. Kljub temu pa se je večina jožefinskih duhovnij, med katerimi je bilo največ lokalij, ohranila in obdržala do današnjih dni.⁴²

Na ozemlju celotne Štajerske je bilo po načrtih dvornega dekreta z dne 18. junija 1785 predvidenih 40 novih župnij, 140 lokalij in 42 kooperatur oziroma ekspozitur, samo v celjskem okrožju pa sedem novih župnij, 43 lokalij in 9 kooperatur.⁴³ Dekret sicer ni bil realiziran v celoti, saj vse predvidene duhovnije niso zaživele, nekatere pa so bile ukinjene že v prvem desetletju obstoja.

Novoustanovljene župnije so vodili župniki, lokalije lokalni kurati (lokalisti), ekspoziture pa ekspoziti. Župniki novih župnij in lokalni kaplani so opravljali vsa dušnopastirska opravila in imeli skorajda popolno pastoralno avtonomijo (izjema je bilo le vodenje matičnih knjig, ki so jih ponekod vodili ali vodenje nadzorovali župniki starejših ali matičnih župnij). Nekoliko nižji status so imeli ekspoziti, ki so bili odvisni od župnika matične župnije. Čeprav so župniki novih župnij, lokalni kaplani in deloma tudi ekspoziti opravljali enaka dušnopastirska opravila kot župniki v starejših župnijah, so bili načeloma slabše plačani, v čemer so se dejansko razlikovali od drugih župnikov. Tako je bilo leta 1785 določeno, da bo župnik nove župnije prejemal plačo v višini 400 goldinarjev, lokalni kaplan 300 goldinarjev in kaplan ekspozit samo 200 goldinarjev.⁴⁴

Ustanovitev ekspoziture v Šoštanju in njeno delovanje

Pred jožefinskimi reformami je bilo na ozemlju škalske dekanije pet župnij: Škale, Sv. Mihael pri Šoštanju, Šentilj (pri Velenju) – Arnače, Šentjanž na Peči in Šmartno pri Velenju. V dvornem dekretu z dne 18. junija 1785, ki ga je graški gubernij objavil 30. junija, je bilo predvideno, da bo na ozemlju dekanije ustanovljenih sedem duhovnij: tri lokalne kaplanije (pri sv. Duhu v Ravnah, sv. Petru v Zavodnju in sv. Vidu v Šentvidu) in štiri ekspoziture (pri sv. Mohorju in Fortunatu v Šoštanju, sv. Miklavžu v Plešivcu, sv. Ožbaltu v Cirkovcah in sv. Pankraciju na Gornji Ponikvi).⁴⁵ Na ozemlju šoštanjske župnije so

bile tako predvidene nove pastoralne enote v Ravnah, Šentvidu, Zavodnju in šoštanjskem trgu.

Dvorni dekret oziroma načrt iz leta 1785 se ni uresničil v celoti. Do leta 1787 oziroma prav tega leta sta na ozemlju šoštanjske/šmihelske župnije nastali lokalija v Zavodnju, ki je obsegala tudi Šentvid, ter ekspozitura pri sv. Mohorju in Fortunatu. Na ozemlju škalske dekanije so bile ustanovljene še duhovnije na Gornji Ponikvi, ki se je podobno kot lokalija v Zavodnju razvila v samostojno župnijo, v Plešivcu, Cirkovcah in Velenju (za prvi dve je bil predviden status lokalije, medtem ko je bilo v Velenju mišljeno le kaplansko mesto).⁴⁶ Lokalija pri sv. Miklavžu v Plešivcu se je obdržala do leta 1796/1797.⁴⁷ O njenem obstoju pričajo tudi matične knjige, ki jih hranijo v Nadškofijskem arhivu Maribor.⁴⁸ Krajši čas sta delovali duhovniji pri sv. Mariji v Velenju (1787–1790/91)⁴⁹ in sv. Ožbaltu v Cirkovcah (1787–1790/91).⁵⁰ Na primerih lokalije v Cirkovcah in kaplanije v Velenju lahko vidimo, da so se za ukinitvev posameznih duhovnij pogosto zavzemali ravno dekani. Pri tem so jih največkrat vodili pastoralni in nekoliko manj finančni vzroki ali pa so bili novim ustanovam in reformam preprosto nenaklonjeni. Tako je Janez Anton Barbo, škalski župnik in dekan (1790–1825), v dopisu ordinariatu lavantinske škofije z dne 10. decembra 1790 zapisal, da duhovnija v Cirkovcah sploh ni potrebna in da se lahko ukine.⁵¹

Podobno kot druge duhovnije na ozemlju škalske dekanije je tudi ekspozitura pri sv. Mohorju in Fortunatu v Šoštanju nastala na podlagi dvornega dekreta z 18. junija 1785. Dekret je predvideval, da se pri cerkvi sv. Mohorja in Fortunata ustanovi službeno mesto kaplana ekspozita, ki naj bi oskrboval 677 ljudi.⁵² Od kod ta podatek, ni povsem jasno, saj je iz kasnejših virov znano, da je na območju ekspoziture v Šoštanju, ki je obsegala trg Šoštanj in Lokovico,

⁴⁶ NŠAM, Škofijska pisarna, D XI – Šaleška dolina, šk. 1; Kovačič, *Zgodovina Lavantinske škofije*, str. 345–346; Orožen, *Das Dekanat Schallthal*, str. 50–52, 258–260, 368, 480–481.

⁴⁷ Orožen, *Das Dekanat Schallthal*, str. 50–51. Iz spisovnega gradiva ni zmeraj povsem jasno, kdaj natančno je do ukinitve posameznih duhovnij prišlo, saj se je dopisovanje včasih vleklo leto ali več. Največkrat se uporablja datum, ko je bila duhovnija opuščena oziroma je bil tamkajšnji duhovnik premeščen na drugo delovno mesto.

⁴⁸ Rojstna in mrljska matična knjiga 1787–1796.

⁴⁹ Orožen, *Das Dekanat Schallthal*, str. 258–260. Dopisovanje o ukinitvi kaplanije oziroma kaplanskega mesta v Velenju je potekalo v letih 1790 in 1791 (gl. NŠAM, Škofijska pisarna, D XI – Šaleška dolina, šk. 1 in šk. 7 (Arrundirung Škalis)). Cerkev sv. Marije je do leta 1858 spadala pod Škale, kasneje pa pod Šmartno/Salek (Orožen, *Das Dekanat Schallthal*, str. 163).

⁵⁰ Orožen, *Das Dekanat Schallthal*, str. 51–52; NŠAM, Škofijska pisarna, D XI – Šaleška dolina, šk. 1 (predvsem dopisi o ukinitvi duhovnije). Dopisi o nujnosti ukinitve kuracije so iz let 1790 in 1791.

⁵¹ NŠAM, Škofijska pisarna, D XI – Šaleška dolina, šk. 1.

⁵² *Protokoll deren Kaiserlichen-Königlichen-Landesfürstlichen Verordnungen und Gesetze in publico Ecclesiasticis von 1785*, št. 85, 30. 6. 1785.

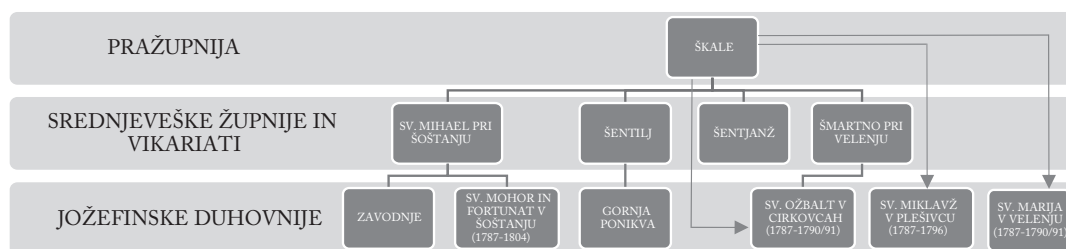
⁴² Kovačič, *Zgodovina Lavantinske škofije*, str. 330–331; Ambrožič, *Zgodovina Cerkve*, str. 291–292.

⁴³ Gl. *Protokol deren Kaiserlichen-Königlichen-Landesfürstlichen Verordnungen und Gesetze in publico Ecclesiasticis von 1785*, št. 85, 30. 6. 1785; gre za objavo graškega gubernija s 30. junija 1785.

⁴⁴ Prav tam. Za status novih duhovnij oziroma nastavljenih duhovnikov prim. Kovačič, *Zgodovina Lavantinske škofije*, str. 331; Ambrožič, *Zgodovina Cerkve*, str. 292.

⁴⁵ *Protokol deren Kaiserlichen-Königlichen-Landesfürstlichen Verordnungen und Gesetze in publico Ecclesiasticis von 1785*, št. 85, 30. 6. 1785.

Prikaz razvoja župnijske mreže na ozemlju pražupnije Škale

živel le 594 ljudi,⁵³ od tega 339 v Šoštanju. Zdi se, da je bilo leta 1785 število vernikov oziroma prebivalstva ocenjeno nekoliko previsoko, kar dokazujejo tudi navedbe za Zavodnje in Šentvid, kjer naj bi po podatkih iz leta 1785 skupaj živelo več kot 800 ljudi, v resnici pa lahko iz nekaj let mlajših vizitacijskih zapisnikov ugotovimo, da je bilo dejansko število precej nižje (malo več kot 600).⁵⁴ Kar se tiče prebivalstva v samem trgu, je iz terezijanskega popisa prebivalstva leta 1754 znano, da je bilo v Šoštanju 60 hiš,⁵⁵ pol stoletja kasneje, leta 1810, pa je v Šoštanju živelo 379 prebivalcev.⁵⁶

Novoustanovljena ekspozitura sv. Mohorja in Fortunata je obsegala trg Šoštanj in Lokovico s 339 oziroma 255 verniki. Ekspozit ni razpolagal s posebnim župniščem, ampak je stanoval v špitalu. O posebnem statusu ekspoziture še danes pričajo matične knjige (rojstna, poročna in mrliška 1787–1804), ki so jih vodili na ekspozituri,⁵⁷ in nekoliko tudi obstoj ločenega pokopališča, ki je ležalo zahodno od cerkve.⁵⁸ Tam so pokopavali tudi po ukinitvi ekspoziture, do začetka 20. stoletja pa so se ohranile le skromne sledi.⁵⁹ Da podatki o pokopališču niso bili preveč znani, priča tudi dejstvo, da se pokopališče v popisu pokopališč lavantinske škofije, ki je bil dokončan leta 1916, sploh ne omenja.⁶⁰

Na podlagi že omenjenega dvornega dekreta iz leta 1785 je ljubljanski škof Karel Janez grof Herberstein (1772–1787) (škalska dekanija je v tem času uradno spadala še pod ljubljansko škofijo), izrazit predstavnik reformnega katolicizma in vnet zago-

vornik jožefinskih reform,⁶¹ 12. decembra 1786 špitalskega⁶² beneficiata⁶³ Martina Okorna imenoval za lokalnega kaplana (sic!) ter ga obenem pooblastil za opravljanje bogoslužja in podeljevanje zakramentov (za duhovno oskrbo vernikov).⁶⁴ Na podlagi tega pooblastila je Okorn postal kuratni beneficiat, nekdanji enostavni/oltarni beneficij pa kuratni.⁶⁵ Škofovo listino o imenovanju lahko ob odsotnosti uradne listine o ustanovitvi razumemo kot formalno ustanovitev oziroma, bolje, potrditev duhovnije, ki je (verjetno) začela delovati naslednje leto. Na podlagi navedene škofove listine bi lahko sklepali, da je imela novoustanovljena duhovnija status lokalije, vendar je iz nadaljnjih dogodkov in omemb v virih, v katerih se zmeraj omenja kot ekspozitura, jasno, da ni tako in da je v resnici šlo samo za ekspozituro. Od Herbersteinovega imenovanja naprej je bila ekspozitura tako kadrovska kot finančno povezana s špitalskim beneficijem. Po ustanovitvi ekspoziture je Okorn deloval v dvojni vlogi kuratnega beneficiata in ekspozita.

Kot je bilo že omenjeno, je bila ekspozitura s špitalskim beneficijem povezana tudi finančno. V nasprotju z drugimi duhovniki, ki so delovali v novoustanovljenih duhovnijah, je bil namreč ekspozit Okorn glede svojih dohodkov oziroma plače popolnoma odvisen od sredstev špitalskega beneficija in ne od verskega sklada, iz katerega so plače prejeli drugi omenjeni duhovniki. Tako je Okorn užival le dohodke od beneficija, ki so znašali 216 gldinarjev.⁶⁶

⁶¹ Dolinar, *Od goriške nadškofije do ljubljanske metropolije*, str. 78.

⁶² Več o zgodovini špitala gl. Orožen, *Das Dekanat Schallthal*, str. 391–393; Hribnik, *Mesto Šoštanj*, str. 163–164 in 199.

⁶³ Špitalski beneficiat, ki je živel v špitalu, je imel dolžnost, da vsak petek v cerkvi sv. Mohorja in Fortunata daruje mašo za ustanovitelja beneficija. Poleg tega naj bi v tej cerkvi bral še druge ustanovne maše in ob sobotah molil Marijine litanije (Orožen, *Das Dekanat Schallthal*, str. 393). Več o zgodovini špitala gl. Orožen, *Das Dekanat Schallthal*, str. 391–393; Hribnik, *Mesto Šoštanj*, str. 163–164 in 199.

⁶⁴ NŠAM, Škofijska pisarna, D XI – Šaleška dolina, šk. 7, Beneficium Schönstein, Imenovanje Martina Okorna za lokalnega kaplana, 12. 12. 1786.

⁶⁵ Kuratni beneficiati za vodenje pastore potrebujejo posebno škofovo licenco (prim. *Wetzer und Welte's Kirchenlexikon*, str. 1243).

⁶⁶ NŠAM, Škofijska pisarna, D XI – Šaleška dolina, šk. 7, Beneficium Schönstein, Dopis Martina Okorna o preoblikovanju ekspoziture v lokalno kaplanijo, 10. 7. 1789. V finančnem poročilu o stanju špitalskega beneficija iz leta 1786 je sicer na-

⁵³ NŠAM, Škofijska pisarna, F 61 – vizitacije, šk. 7/1, Popis škofije 1801–1802; NŠAM, Škofijska pisarna, D XI – Šaleška dolina, šk. 7, Beneficium Schönstein, Poročilo škalskega dekana Barba o ukinitvi ali opustitvi duhovnij, 30. 11. 1797. V vizitaciji oziroma na podlagi vizitacij nastale popisu škofije iz let 1801–1802 je navedeno tudi število vernikov v drugih župnijah v škalski dekaniji. Tako je bilo v Škalah 2366 vernikov/duš, v Šmartnem pri Šaleku 532, v Šentjanžu na Vinski Gori 898, v Šentilju 738, na Gornji Ponikvi 608, v Šoštanju 1842 in v Zavodnju 602.

⁵⁴ NŠAM, Škofijska pisarna, F 61 – vizitacije, šk. 7/1, Popis škofije 1801–1802.

⁵⁵ Curk, *Slovenska Štajerska*, str. 4.

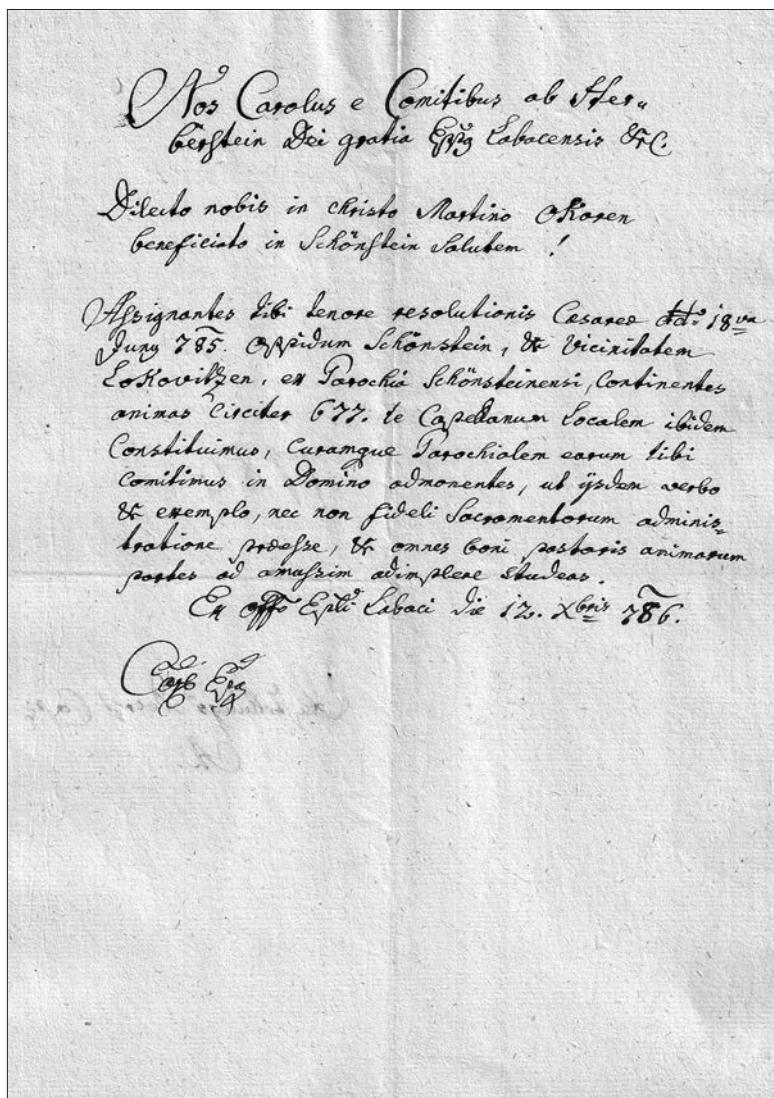
⁵⁶ Straka, *Verwaltungsgrenzen*, str. 269.

⁵⁷ Danes knjige hranijo v šoštanjski župniji.

⁵⁸ Hribnik, *Mesto Šoštanj*, str. 93.

⁵⁹ Prav tam.

⁶⁰ *Pokopališča pri cerkvah Lavantinske škofije*, str. 323.

Listina ljubljanskega škofa Herbersteina o imenovanju Okorna za lokalnega kaplana (NŠAM, Škofijska pisarna, D XI – Šaleška dolina, šk. 7).

Ker se je Okorn zavedal problema statusa duhovnije (ekspozitura in ne lokalija) in ker se je soočal s pomanjkanjem dohodkov, kar je bilo glede na dvorni dekret iz leta 1785 načeloma povezano, si je konec osemdesetih let prizadeval za preoblikovanje ekspoziture v lokalijo in za povišanje kongruje.⁶⁷ Prvi dopisi, ki se niso ohranili v celoti, izhajajo iz leta 1788, glavnina je iz leta 1789. 10. julija 1789, torej že kmalu potem, ko je škalska dekanija uradno prišla pod lavantinsko škofijo, je na lavantinski ordinariat naslovil posebno prošnjo oziroma pismo,⁶⁸ v katerem je

zaprošil za preoblikovanje ekspoziture v lokalno kaplanijo in za povišanje prihodkov na 300 goldinarjev, kolikor je znašala plača lokalnega kaplana. V pismu je natančno razložil, da njegovi dohodki beneficiata znašajo samo 216 goldinarjev in da zato zaproša za povišico v znesku 84 goldinarjev, s čimer bi se izenačil z drugimi lokalnimi kaplani. Lavantinski ordinariat je bil njegovi prošnji načeloma zelo naklonjen, še posebej ker ga je že ljubljanski škof Herberstein imenoval za lokalnega kaplana,⁶⁹ zapletlo pa se je pri graškem guberniju oziroma štajerskem verskem skla-

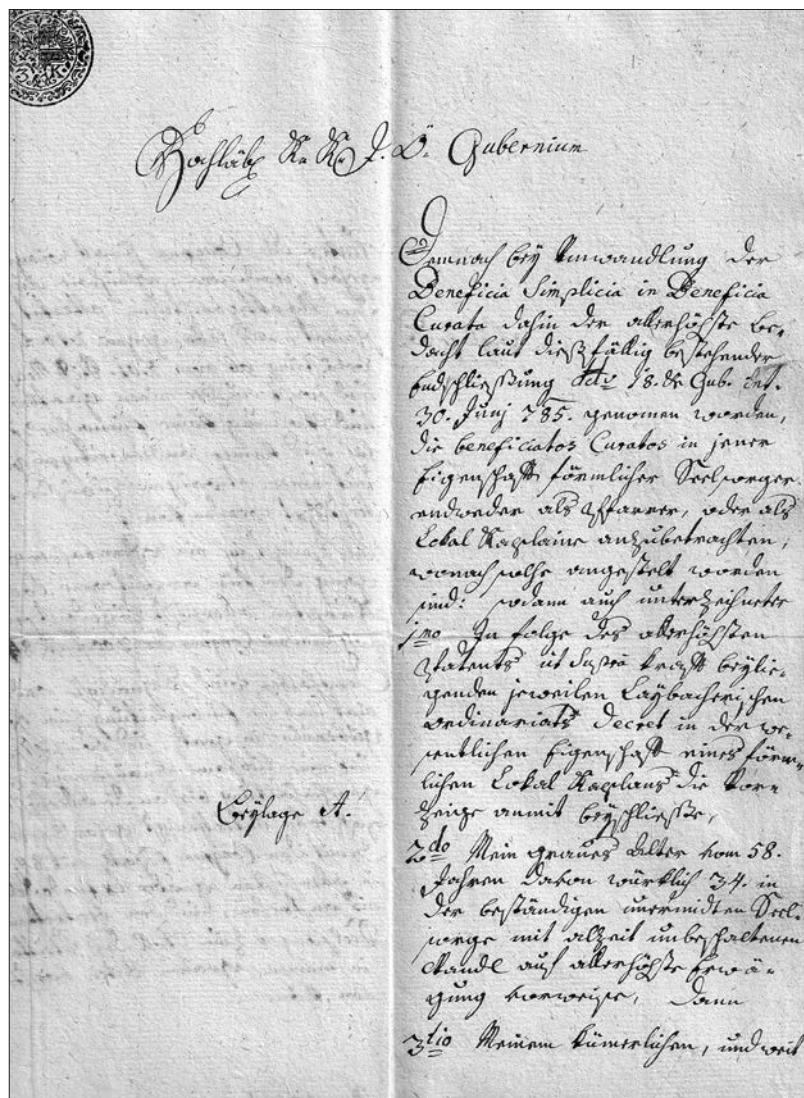
vedeno, da so njegovi dohodki znašali 217 goldinarjev in 30 krajcarjev (NŠAM, Škofijska pisarna, D XI – Šaleška dolina, šk. 7, Beneficium Schönstein, Poročilo o glavnici in mašnih ustanovah špitalskega beneficija, 5. 10. 1786).

⁶⁷ Kongrua je najnižja plača oziroma prihodek duhovnikov, ki ga določi in zajamči država (Kušej, *Cerkveno pravo*, str. 393).

⁶⁸ NŠAM, Škofijska pisarna, D XI – Šaleška dolina, šk. 7, Be-

neficium Schönstein, Dopis Martina Okorna o preoblikovanju ekspoziture sv. Mohorja in Fortunata v lokalno kaplanijo, 10. 7. 1789.

⁶⁹ NŠAM, Škofijska pisarna, D XI – Šaleška dolina, šk. 7, Beneficium Schönstein, Osnutka dopisov škofa Vincenca Jožefa kneza Schrattenbacha o statusu duhovnije sv. Mohorja in Fortunata, 17. 8. 1789 in 9. 12. 1789.

Okornova prošnja za preoblikovanje ekspoziture v lokalijo in za dopolnitev kongruie (NŠAM, Škofijska pisarna, D XI – Šaleška dolina, šk. 7).

du. Graški gubernij je namreč 26. novembra istega leta Okornovo prošnjo zavrnil z obrazložitvijo, da v verskem skladu ni zagotovljenih zadostnih dohodkov za povečanje kongruie,⁷⁰ pri čemer je tudi ostalo. Finančni vzroki oziroma pomanjkanje sredstev so torej preprečili preoblikovanje šoštanske ekspoziture v lokalijo in morda posledično v samostojno župnijo.

Nekaj podatkov o ekspozituri lahko izvemo iz nedatiranega popisa ali opisa lavantinske škofije, ki je nastal okoli leta 1790.⁷¹ Opis je sestavljen kot nekak-

šen seznam vseh župnij oziroma duhovnij, pri čemer so za vsako dušnopastirsko enoto navedeni podatki o službujočih duhovnikih, patronu, dekaniji, in številu vernikov. Po pričakovanju je duhovnija sv. Mohorja in Fortunata navedena kot stacionarna kaplanija in ne kot lokalija. Presenetljiv je samo podatek o duhovnikih, saj sta navedena kar dva duhovnika: poleg Okorna še Anton Sebastjančič, grajski duhovnik in beneficiat na gospostvu Turn. Ta gospod je uganka. Čeprav je iz nekrologija in šematizmov lavantinske škofije razvidno, da je umrl 4. avgusta 1795 in da je v času pred smrtjo deloval kot duhovni pomočnik na Gornji Polskavi,⁷² zapisa o njegovi smrti v gornjepolskavski matici ni mogoče zaslediti.⁷³ Ali gre pri vpisu

⁷⁰ NŠAM, Škofijska pisarna, D XI – Šaleška dolina, šk. 7, Beneficium Schönstein, Dopis graškega gubernija o statusu duhovnije sv. Mohorja in Fortunata, 26. 11. 1789.

⁷¹ NŠAM, Pomožne knjige, Alphabetisches Verzeichnis der Pfarren und Kuratien der gesamten ehrwürdigen Geistlichkeit ihres Karakters, und Orts, der Seelsorge, Benennung der Dekanaten, unter wel[chen] das Ort stechet, des Kreises, des Patronus, und der Seelen Anzahl.

⁷² NŠAM, Nekrologiji, šk. 1, Nekrologij lavantinske škofije 1789–1900, str. 4.

⁷³ NŠAM, MMK Gornja Polskava 1758–1827.

[illegible]

Ekspozitura sv. Mohorja in Fortunata v popisu lavantinske škofije iz leta 1790 (NŠAM, Pomožne knjige).

samo za pomoto ali pa je navedeni nekaj časa dejansko deloval v Šoštanju, zaenkrat ni mogoče ugotoviti.

Nekoliko drugače pa se je v popisu godilo šoštanjski/smihelski župniji. Ta je bila v popis vključena kar dvakrat, enkrat kot župnija Šoštanj in drugič kot župnija sv. Mihaela.⁷⁴

Na začetku devetdesetih let 18. stoletja sta bili ukinjeni duhovniji v Velenju in Cirkovcah, kar pa na šoštansko ekspozituro načeloma ni vplivalo. Do sprememb je prišlo po 10. februarju 1796, ko je bil šoštanski kaplan Maksimilijan Pramberger imenovan za kaplana v Rogški Slatini.⁷⁵ Ob Prambergerjevi premestitvi je lavantinski škofijski ordinariat Okorna imenoval za pomožnega duhovnika šoštanske župnije. Po novem je moral Okorn svoje beneficiatske dolžnosti kombinirati z dolžnostmi pomožnega du-

hovnika šoštanjске župnije. Imenovanje je bilo – po zagotovitlu ordinariata – samo začasno. Na škofiji so vernikom zagotovili, da se bo ekspozitura ohranila in da verniki ne bodo izgubili svojega duhovnika,⁷⁶ kar je pomenilo, da so bili zadovoljni z obstoječim stanjem. Čeprav naj bi bilo imenovanje za pomožnega duhovnika zgolj začasno, se je ureditev vendarle obdržala do Okornove smrti,⁷⁷ k čemur je verjetno pripomoglo tudi dejstvo, da je v šoštanjski/šmihelski župniji v tem času deloval samo en kaplan.⁷⁸

Imenovanje za pomožnega duhovnika šoštanjske župnije se je odražalo tudi v šematizmih. Če je duhovnika sv. Mohorja in Fortunata leta 1796 navedena s podobnim statusom kot lokalije v Zavodnju, na Gornji Ponikvi in v Plešivcu,⁷⁹ je Okorn v šematizmu za leto 1798 naveden samo kot kuratni beneficiat in pomožni duhovnik župnije sv. Mihaela pri Šošta-

⁷⁴ NŠAM, Pomožne knjige, Alphabetisches Verzeichnis der Pfarren und Kuratien der gesamten ehrwürdigen Geistlichkeit ihres Karakters, und Orts, der Seelsorge, Benennung der Dekanaten, unter wel[chen] das Ort stechet, des Kreises, des Patronus, und der Seelen Anzahl.

⁷⁵ NŠAM, Škofijska pisarna, Protokoli škofijske pisarne, Protokol za obdobje 1796–1798, str. 4.

76 Pray tam.

⁷⁷ *Verzeichniß der Bisthum Lavantischen Geistlichkeit vom Jänner 1804*, str. 28.

⁷⁸ NŠAM, Dekanijski šematizmi, šk. 1, Alte Dekanate.

⁷⁹ *Schematismus der Bisthum Lavantischen Geistlichkeit 1796*, str. 49.

nju.⁸⁰ Podobno je naveden tudi leta 1804.⁸¹ Da pa to ni pomenilo ukinitve ekspoziture, potrjujejo tudi omembe v drugih virih, predvsem v vizitacijskih poročilih in spisovnem gradivu, kjer se Okorn še zmeraj omenja kot kuratni beneficiat in ekspozit. Vsekakor pa lahko vidimo, da je bilo v devetdesetih letih vprašanje ukinitve ekspoziture vseskozi v zraku, kar je bilo še posebej očitno leta 1797.

Konec leta 1797 (natančneje, 30. novembra 1797) je škalski župnik in dekan Barbo pripravil posebno poročilo o tem, ali naj se duhovnije v Plešivcu, na Gornji Ponikvi, v Zavodnju ter pri sv. Mohorju in Fortunatu v Šoštanju obdržijo ali ukinejo.⁸² Barbo, ki je pred tem že predlagal ukinitve duhovnij v Cirkovcah in Velenju, je pripravil celo študijo, v kateri je navedel tako vzroke za ohranitev kot tudi opustitev omenjenih duhovnij. Med vzroki za ohranitev posamezne duhovnije je na primer upošteval želje ljudi, da se ohrani obstoječe stanje, oddaljenost od župnijske cerkve in število vernikov (zadnja dva vzroka sta pričakovana, prvi pa nekoliko manj). Za ekspozituro (sic!) pri sv. Mohorju je navedel, da se zaradi bližine družinske cerkve in dobrih poti lahko ukine pod pogojem, da bosta pri župniji sv. Mihaela zagotovljeni dve kaplanski mesti. Kljub temu pa je bilo šoštanjski ekspozituri v nasprotju s plešivsko prizaneseno še za nekaj let, res pa je, da pogoj glede dveh kaplanskih mest ni bil izpolnjen.⁸³ Barbovo poročilo je obenem dokaz, da se status duhovnije sv. Mohorja in Fortunata po Okornovem imenovanju za šoštanjskega pomožnega duhovnika ni spremenil, saj jo striktno navaja kot ekspozituro.

Po dolгих letih službovanja v Šoštanju je Okorn leta 1804 umrl. Smrt ga je doletela 22. marca ob štirih popoldne. Škalski dekan Barbo, ki je o tem obvestil ordinariat, je menil, da je treba nujno zasesti beneficij, ki je povezan s kuratsko službo, in na to mesto kot provizorja predlagal Jurija Schutzmanna, nekdanjega šoštanjskega kaplana.⁸⁴ Ordinariat, ki se je s predlogom očitno strinjal, je 3. maja Barbu sporočil, da je Schutzmann že dobil dekret o nastopu službe župnega beneficiata, ki jo bo opravljal pod vodstvom župnika.⁸⁵ Schutzmann je špitalski beneficij nastopil 12. maja istega leta.⁸⁶

V navedenih dopisih se omenja samo zasedba kuratnega beneficija, ne pa ekspoziture, kar pomeni, da

je bila ekspozitura po Okornovi smrti *de facto* opuščena. Šoštanj in Lokovica sta ponovno prišla pod okrilje šoštanjske župnije, posebnih matičnih knjig pa po pričakovanju tudi niso več vodili.

Schutzmann je službo kuratnega beneficiata opravljal do 1. avgusta 1807, ko je postal župnik v Novi Štifti pri Gornjem Gradu. Po enoletnem premoru se je vrnil v Šoštanj in 1. decembra 1808 ponovno prevzel službo beneficiata, ki jo je opravljal do leta 1815.⁸⁷ Od leta 1816 je živel kot deficient⁸⁸ na Vranskem, kjer je 25. novembra 1819 umrl zaradi starostne oslabelosti.⁸⁹ Po njegovi resignaciji leta 1815 je ostal beneficij nezaseden in pri tem je tudi ostalo. Celotno 19. stoletje in na začetku 20. stoletja so ga upravljali šoštanjski župniki.

Ob Schutzmannovem prvem nastopu službe beneficiata leta 1804 je med škofom in gubernijem prišlo do razprave oziroma manjšega spora o patronatu oziroma načinu podelitve službe beneficiata. Lavantinski škof, ki se je skliceval na tradicijo ljubljanskih škofov, je vztrajal, da beneficij prosto podeljuje on sam, medtem ko so na guberniju zagovarjali stališče, da zaradi spremembe narave beneficija, do katere je prišlo v času jožefinskega preoblikovanja župnijskih meja, patronat in s tem povezana pravica do prezentacije (predlagalna pravica) pripadata deželnemu knezu.⁹⁰ Zadeva se je po pričakovanjih razpletla v korist svetnih oblasti, kar se je pokazalo leta 1808, ko je Schutzmann ponovno nastopil beneficiatsko službo. Pri imenovanju je namreč gubernij v Gradcu uveljavil oziroma izkoristil svojo prezentacijsko pravico.⁹¹ Da v sporu lavantinski ordinariat ni imel velikih možnosti, priča tudi dejstvo, da je že v popisu iz leta 1790 navedeno, da patronat pripada deželnemu knezu.⁹²

Ekspozit Martin Andrej Okorn

Ekspozituro je ves čas obstoja vodil kuratni beneficiat Martin Andrej Okorn. Rodil se je 10. novembra 1731 v Kranju kot sin Gregorja Okorna in njegove žene Marjete.⁹³ V duhovnika je bil posvečen

⁸⁰ Prav tam, str. 45.

⁸¹ *Verzeichniß der Bisthum Lavantischen Geistlichkeit vom Jänner 1804*, str. 28.

⁸² NŠAM, Škofijska pisarna, D XI – Šaleška dolina, šk. 7, Beneficium Schönstein, Poročilo škalskega dekana Barba o ukinitvi ali opustitvi duhovnij, 30. 11. 1797.

⁸³ NŠAM, Dekanijski šematizmi, šk. 1, Alte Dekanate.

⁸⁴ NŠAM, Škofijska pisarna, Protokoli škofijske pisarne, Ekshibitni protokol za leto 1804, št. 783.

⁸⁵ NŠAM, Škofijska pisarna, Protokoli škofijske pisarne, Ekshibitni protokol za leto 1804, št. 781.

⁸⁶ NŠAM, Škofijska pisarna, Protokoli škofijske pisarne, Ekshibitni protokol za leto 1804, št. 883.

⁸⁷ Orožen, *Das Dekanat Schallthal*, str. 396.

⁸⁸ Deficient je duhovnik, ki zaradi zdravstvenih ali drugih vzrokov ne more opravljati duhovniške službe (*Wetzer und Wolte's Kirchenlexikon*, str. 1467).

⁸⁹ Orožen, *Das Benediktiner Stift Oberburg*, str. 81.

⁹⁰ NŠAM, Škofijska pisarna, Protokoli škofijske pisarne, Ekshibitni protokol za leto 1804, št. 883.

⁹¹ NŠAM, Škofijska pisarna, D X – Šaleška dolina, šk. 7, Beneficium Schönstein, Gubernij prezentira Schutzmannu za kuratnega beneficiata v Šoštanju, 26. 10. 1808.

⁹² NŠAM, Pomožne knjige, Alphabetisches Verzeichnis der Pfarren und Kuratien der gesamten ehrwürdigen Geistlichkeit ihres Karakters, und Orts, der Seelsorge, Benennung der Dekanaten, unter wel[chen] das Ort stechet, des Kreises, des Patronus, und der Seelen Anzahl.

⁹³ NŠAL, ŽA Kranj, matične knjige, R 1722–1739, str. 855 (<https://data.matricula-online.eu/sl/slovenia/ljubljana/kranj/00912/?pg=74>).

20. septembra 1755 v Ljubljani.⁹⁴ V letih 1764–1769 je kot kaplan služboval pri Sv. Petru pod Svetimi gorami in nato do leta 1780 v Braslovčah. Konec leta 1780 je nastopil šoštanjski špitalski beneficij, ki ga je upravljal do svoje smrti leta 1804.⁹⁵

Manj pa je znanega o njegovem delu oziroma pastoralnem delovanju. Iz ohranjenega spisovnega gradiva je razvidno, da si je prizadeval za preoblikovanje ekspoziture v lokalijo in da je kot pomožni duhovnik pomagal v šoštanjski župniji. Nekaj dodatnih podatkov razkrivajo tudi omembe v vizitacijskih zapisnikih in poročilih, v katerih pa se njegovo delo ne kaže zmeraj v najboljši luči. Iz vizitacijskega poročila iz leta 1796 lahko razberemo, da njegovo pastoralno delo ni zmeraj rodilo sadov. Vizitator je namreč pri šoštanjskih tržanih opazil določene pomanjkljivosti. Da bi rešil oziroma odpravil ta problem, je predlagal, da bi šoštanjski kaplan Vincenc Kolar, kasnejši šoštanjski župnik, v trgu poučeval krščanski nauk, na kar pa Okorn ni pristal.⁹⁶ To kaže, da je bil nekoliko svojeglav in trmast.

Ne preveč laskava ocena se kaže tudi v opisu škofije, ki je nastal okoli leta 1800. Okorn je bil ocenjen kot bolj ko ne povprečen duhovnik. Povprečne so bile tudi njegove govorniške oziroma pridigarske sposobnosti, ni pa bilo pripomb o njegovi morali ali življenjskih navadah.⁹⁷ Res pa je, da Okorn v tem času ni bil več najmlajši in da verjetno ni premogel več toliko energije in delovnega elana kot njegovi mlajši kolegi.

Martin Andrej Okorn je v Šoštanju služboval vsega skupaj 24 let: najprej šest let kot špitalski beneficiat ter nato 18 let kot kuratni beneficiat in ekspozit. V šoštanjsko krajevno zgodovino se je zapisal predvsem kot prvi in edini ekspozit pri sv. Mohorju in Fortunatu, kot njegovo največje delo pa bi lahko opredelili sicer neuspešna prizadevanja za preoblikovanje ekspoziture v lokalijo. Če bi se uresničila, bi lahko bila cerkvena zgodovina trga Šoštanj precej drugačna.

Sklep

Ekspozitura sv. Mohorja in Fortunata v šoštanjskem trgu, ki je obstajala v letih 1786/87–1804, je obsegala trg Šoštanj in Lokovico s 339 oziroma 255 verniki. Nova dušnopastirska enota je bila kadrovsko in finančno povezana s šoštanjskim špitalskim beneficijem, ki je nastal na začetku 18. stoletja. Ekspozituro je ves čas njenega obstoja vodil ekspozit Martin Andrej Okorn, nekdanji špitalski beneficiat, ki je po ustanovitvi ekspoziture deloval v dvojni vlogi ku-

ratnega beneficiata in ekspozita. Okorn si je konec osemdesetih let 18. stoletja prizadeval za preoblikovanje ekspoziture v lokalno kaplanijo in povišanje oziroma, natančneje, dopolnitev kongruje. Njegova prizadevanja žal niso obrodila sadov, ker štajerski verski sklad ni mogel zagotoviti zadostnih finančnih sredstev. Nadaljnji razvoj v lokalijo in samostojno župnijo je bil s tem zaustavljen oziroma onemogočen.

Poskus ustanovitve ekspoziture sv. Mohorja in Fortunata jasno kaže, da se vse jožefinske duhovnije niso obdržale in da so bili pri njihovem ukinjanju ali opuščanju poleg pastoralnih (pomanjkanje duhovnikov) prisotni tudi finančni vzroki (nezadostna materialna sredstva).

VIRI IN LITERATURA

ARHIVSKI VIRI

NŠAL – Nadškofijski arhiv Ljubljana
ŽA Kranj, matične knjige, R 1722–1739 (<https://data.maticula-online.eu/sl/slovenia/ljubljana/kranj/00912/>).

NŠAM – Nadškofijski arhiv Maribor
Dekanijski šematizmi.
Nekrologiji lavantinske škofije.
Pomožne knjige.
Škofijska pisarna, D XI – Šaleška dolina.
Škofijska pisarna, F 61 – vizitacije.
Škofijska pisarna, Protokoli škofijske pisarne.
Župnija Gornja Polskava, matične knjige.
Nekdanji [vikariat] Plešivec, matične knjige.

SI PAM – Pokrajinski arhiv Maribor
PAM 1537 (<http://www.siranet.si/Files/11/D58365.pdf>).

LITERATURA IN OBJAVLJENI VIRI

Ambrožič, Matjaž: *Zgodovina Cerkve na Slovenskem*. Ljubljana: Teološka fakulteta, 2019.
Curk, Jože: Slovenska Štajerska v popisu iz leta 1754. *Kronika* 35, 1987, št. 1–2, str. 4–8.
Dolinar, France M.: Od goriške nadškofije do ljubljanske metropolije. *Ljubljanska škofija 550 let* (ur. France M. Dolinar). Ljubljana: Nadškofija, 2011, str. 67–90.
Hersche, Peter: *Muße und Verschwendung. Europäische Gesellschaft und Kultur im Barockzeitalter*, 2 zvezka. Freiburg, Basel, Wien: Herder, 2006.
Höfer, Rudolf K.: *Die landesfürstliche Visitation der Pfarren und Klöster in der Steiermark in den Jahren 1544/1545: Edition der Texte und Darstellung zu Nachrichten über das kirchliche Leben*. Graz: Selbstverlag der Historischen Landeskommision für Steiermark, 1992.

⁹⁴ Volčjak, *Ordinacijska protokola*, 1, str. 207.

⁹⁵ Orožen, *Das Dekanat Schallthal*, str. 396; SI PAM 1537, Kartoteka duhovnikov (<http://www.siranet.si/Files/11/D58365.pdf>) (št. 2049).

⁹⁶ NŠAM, Škofijska pisarna, F 61 – vizitacije, šk. 6/9, Kanonična vizitacija 1796.

⁹⁷ NŠAM, Škofijska pisarna, F 61 – vizitacija, šk. 7/3, Conscriptum in visitatione canonica.

- Höfler, Janez: *O prvih cerkvah in župnijah na Slovenkem: k razvoju cerkvene teritorialne organizacije slovenskih dežel v srednjem veku*. Ljubljana: Viharnik, 2013.
- Hribnik, Franc: *Mesto Šoštanj: zgodovinski opis*. Šoštanj: Občina, 1998.
- Kovačič, Franc: *Zgodovina Lavantinske škofije (1228–1928)*. Maribor: Lavantinski kn. šk. ordinariat, 1928.
- Kušej, Rado: *Cerkveno pravo katoliške in pravoslavne cerkve: s posebnim ozirom na razmere v kraljevini Srbov, Hrvatov in Slovencev*. V Ljubljani: Juridicna fakulteta, 1923.
- Kušej, Rado: *Joseph II. und die äussere Kirchenverfassung Innerösterreichs (Bistums- Pfarr- und Kloster-Regulierung): ein Beitrag zur Geschichte des österreichischen Staatskirchenrechtes*. Amsterdam: P. Schippers, 1965.
- Maček, Jože: *Državno cerkvenstvo: zakoni in uredbe, izdane za slovenske dežele v letih 1752–1816*. Ljubljana: Salve, 2015.
- Orožen, Ignaz: *Das Benediktiner Stift Oberburg und das Dekanat Oberburg*. Maribor: im Selbstverlage des Verfassers, 1876–1877 (Das Bisthum und die Diözese Lavant, 2).
- Orožen, Ignaz: *Das Dekanat Schallthal*. Graz: Im Selbstverlage, 1884 (Das Bisthum und die Diözese Lavant, 5).
- Ožinger, Anton: *Vizitacijski zapisniki savinjskega arhidiakonata goriske nadškofije = Atti delle visite pastorali nell'arcidiaconato di valle Saunia della arcidiocesi di Gorizia = Die Berichte der Pastoralvisitationen im Archidiaconat Saunien der Erzdiözese Görz: 1751–1773*. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije: Inštitut za zgodovino Cerkve Teološke fakultete: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, 1991.
- Pirchegger, Hans: *Die Untersteiermark in der Geschichte ihrer Herrschaften und Gülden, Städte und Märkte*. München: R. Oldenbourg, 1962.
- Pokopališča pri cerkvah Lavantinske škofije*. Maribor: Pisarna kn. šk. ordinariata, 1916.
- Poles, Rok in Gmajner-Korošec, Marjana in Lalek, Nika: *Sakralna dediščina Šaleške doline: [zbirka topografskih predstavitev cerkva v Šaleški dolini s kronološkim uvodom in z interpretacijami del]*. Velenje: Pozoj, 1998.
- Protokol deren Kaiserlich- Königlich- Landesfürstlichen Verordnungen, und Gesetze in Publico Ecclesiasticis vom 1785 samt einem weitläufigen alphabetischen-und kronologischen Register auf jede in dem Werke Behandelte Gegenstände*. 4. zvezek. Graz: mit Leykamischen Schriften, vom 1785.
- Ravnikar, Tone: *Zgodovina Šoštanja*. Šoštanj: Krajevna skupnost, 2011.
- Straka, Manfred: *Verwaltungsgrenzen und Bevölkerungsentwicklung in der Steiermark 1770–1850: Erläuterungen zur ersten Lieferung des Historischen Atlases der Steiermark*. Graz: Historische Landeskommision für Steiermark, 1978.
- Šematizmi lavantinske škofije*.
- Tomek, Ernst: *Kirchengeschichte Österreichs. 3. Teil: Das Zeitalter der Aufklärung und des Absolutismus*. Innsbruck, Wien, München: Tyrolia, 1959.
- Tropper, Peter: *Staatliche Kirchenpolitik, Geheimprotestantismus und katholische Mission in Kärnten (1752–1780)*. Celovec: Verlag des Kärntner Landesarchivs, 1989.
- Tropper, Peter: *Vom Missionsgebiet zum Landesbistum*. Celovec: Universitätsverlag Carinthia, 1996.
- Volčjak, Jure: *Ordinacijska protokola Ljubljanske (nad)škofije 1711–1824*. Ljubljana: Arhivsko društvo Slovenije, 2013–2016 (Viri, 36 in 39).
- Wangermann, Ernst: *Josephinismus und katholischer Glaube. Katholische Aufklärung und Josephinismus* (ur. Elisabeth Kovács). Dunaj: Verlag für Geschichte und Politik, 1979, str. 332–341.
- Wetzer und Welte's Kirchenlexikon oder Encyclopädie der katholischen Theologie und ihrer Hilfswissenschaften*. 2. Aufl. (in neuer Bearbeitung, unter Mitwirkung vieler katholischen Gelehrten begonen von Joseph Cardinal Hergenröther, fortgesetzt von Franz Kaulen. Dritter Band: Censis bis Duguet). Freiburg im Breisgau: Herder'sche Verlagshandlung, 1884.

S U M M A R Y

How the market town of Šoštanj almost obtained an independent parish during the Josephinian church reforms.

A fragment from the church administrative history of the market town of Šoštanj

Throughout its history, the old parish of Šoštanj, having developed as a vicariate parish in the area of the original parish of Škale, had its seat at the Church of St. Michael in Družmirje near Šoštanj. Over centuries, the parish, which also comprised the territory of the present-day parish of Zavodnje until the Josephinian church reforms, witnessed the formation of eight more filial churches, including that of St. Hermagoras and Fortunatus in the market town of Šoštanj, built in the twelfth or thirteenth century as a proprietary church of the lords of Šoštanj. In the early eighteenth century, a spittal was founded in the market town together with the spittal prebendary, which subsequently became closely linked to the newly established expositur.

During the church reforms of Emperor Josef II (1780–1790) or, more accurately, within the frame-

work of redrawing parish boundaries, a special chaplaincy or expositur was founded at the Church of St. Hermagoras and Fortunatus with the imperial decree of 18 June 1785. Based on this decree, Johann Karl von Herberstein (1773–1778), Bishop of Ljubljana (the deanery of Škale was still part of the Ljubljana diocese), otherwise an ardent supporter of the Josephinian reforms, appointed the spittal prebendary of Šoštanj Martin Okorn as the first priest in the newly established quasi-parish and authorized him to provide the local congregation with spiritual and pastoral care.

The expositur, which existed between 1786/1787 and 1804, comprised the market town of Šoštanj and Lokovica, counting 339 and 255 believers, respectively. The regulation of its personnel and financial matters strongly relied on the spittal prebendary. Throughout its existence, the expositur was headed by Martin Andrej Okorn, serving as a curate prebendary and an expositus. Unlike other priests in newly founded quasi-parishes, Okorn received his income from prebend allocations rather than from the religious fund.

Due to the expositus's inferior status and lower income, which amounted to no more than 216 gulden, Okorn endeavoured at the end of the 1780s to convert the expositur into a local chaplaincy and to bring his income on a par with that earned by other local chaplains, i.e., 300 gulden—an amount that Okorn was short of by 84 gulden. Although the ordinariate of the Diocese of Lavant, which at that time also included the deanery of Škale, was very sympathetic to his petition, the gubernium in Graz rejected the conversion and improvement of the congrua on the grounds that the Styrian religious fund could not ensure the necessary funds. Further development into a local chaplaincy and an independent parish

was thus cut short, and at the end of the 1790s, there was even a possibility that the expositur would be dissolved.

In the year 1796 Okorn was appointed as auxiliary priest at the parish church of Šoštanj; however, the appointment didn't result in formal dissolution of the expositur. Notwithstanding all the hindrances and obstacles, it remained in existence until his death in 1804, after which it ceased to exist or became vacant, while the market town of Šoštanj and Lokovica returned under the parish of St. Michael near Šoštanj. A similar fate befell the spittal prebendary, which remained occupied a little over than a decade after Okorn's passing and then came under the administration of the parish of Šoštanj.

The expositur in Šoštanj was formed as part of the Josephinian regulation of parish boundaries, during which many new quasi-parishes (local chaplaincies, expositurs, and curate benefices) were established. Most of these developed into independent parishes and others were dissolved or vacated. The territory of the deanery of Škale thus witnessed the founding of the expositur of St. Hermagoras and Fortunatus and the establishment of five new quasi-parishes: St. Peter in Zavodnje, St. Pancras at Gornja Ponikva, St. Nicholas in Plešivec, St. Oswald in Cirkovce, and St. Mary in Velenje. All but those in Zavodnje and Gornja Ponikva were subsequently dissolved.

The story about the founding of the expositur of St. Hermagoras and St. Fortunatus in Šoštanj sheds light on the practice of establishing new quasi-parishes and answers the question of why some have not survived to the present day or, rather, why they have not grown into independent parishes. As demonstrated in the example of the expositur in Šoštanj, this was largely due to insufficient financial resources and the shortage of priests.

ISSN 0023-4923 (tiskana izdaja)
ISSN 2670-6865 (spletna izdaja)